ناوەڕۆک

تەوەری ژمارە:

پاشخانی ئەدەبی پوچگەرایی — بوخاری عەبدوڵلای قەسریَ ٥

سیستمی پوچگەرایی — د.یعقوب مهدی بەرزنجی ١٥

گفتوگۆ لەگەڵ پرۆفیسۆر کەریم شەریف قەرەچەتانیی — گوڵنار ٢٦

زیانەکانی هەڵوەشاندنەوەی خێزان و ڕووکردنە تاکگەرایی — هێمن عەبدولقادر ٤٠

کاتێك سۆشیال میدیا فوو دەکاتە سیاسەتمدارێك (دۆناڵد ترەمپ بە نموونە) — د.یەحیا عومەر ڕێشاوی ٥٢

بیردۆزی میدیایی بەشداری دیموکراسیانە و کەسێتی خەیاڵی لە میدیای نوێدا — ئەحمەد قادر عەلی ٥٩

بابەتی گشتی:

بیرەوەرییەکانی مەولود باوەمراد — بەشی هەشتەم ٧٠

عەبدولقادر محیەدین ئەربیلی — د.هێمن عومەر خۆشناو ٨٤

فەلسەفەی پەروەردە چییەتی و گرنگیی — وەفا تاهیر محەمەد ٨٩

ڕۆڵی ئایین لە سەرهەڵدانی ڕۆژهەڵاتناسی و پرۆسە داگیرکارییەکاندا ئەڵمانیا بەنموونە — عادل صدیق ٩٥

بەزمی سەماوەرەکەی بێخود و تورکییەکەی تاهیربەگی جاف لە دوو دەستنووسی نەجمەددین مەلادا — کاروان عوسمان خەیات (ڕێبین) ١٠٣

ئایا خودا بوونی نییە؟ هەتاکەی سۆفستائییەتی ناخوداباوەڕەکان بەردەوام دەبێت! — بەتین جەمال ١١٢

هۆیەکانی گەشەکردنی بیری شیوعی لە کوردستاندا — پ.د.ئاراس محەمەد صاڵح ٢٧

بانکی ئیسلامی ناساندن و کار و چالاکی و گرێبەستەکانی لە ڕوانگەی شەریعەتەوە — پ.ی.د.هاشم عومەر ئەحمەد ١٣٤

بیبلیۆگرافیای کتێبی ئابووری — بوار نوورەدین ١٤٣

ڕیشەی ڕیفۆرم لەژێر ڕووناکی کتێبی: (زانایانی ئیصلاح و نوێکردنەوەی ئایینی لە کوردستان) — ئیمداد تەها ١٦٠

هێندێ زانیاریی نوێ سەبارەت بە نالی — سەلاح سالار ١٧٤

ئاوێزە — فەرەیدون ئەحمەد پێنجوێنی ٢٠٠

خەرمانی خاڵ ١٨٨

عەبدولقادر محیەدین ئەربیلی

د.هێمن عومەر خۆشناو

ئەم زانایە وەک لە دەستخەتەکاندا دەردەکەوێت زانایەکی گەورە بووە، کۆمەڵێک ڕیساله و بەرهەمی لەپاش بەجێماوە، هەندێک سەرچاوە بە کورتی باس لە ژیانی دەکەن و هەندێک لایەنی دیکەی ژیانیشی لەو پێشەکییانەی کتێبەکانیدا هەڵمانهێنجاوە کە خۆی بە ناڕاستەوخۆ ئاماژەی پێ کردوون. وادیارە ناوی عەبدولقادر کوڕی محیەدینی ئەربیلییە و بە غەوث ناسراوە و قوتابی و موریدێکی دڵسۆزی شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانی (خالص) بووە و وەک خۆی ئاماژەی پێ داوە سەفەری ئەستەنبوڵی کردووە و کوڕێکی بەناوی محەمەد مەحوی هەبووە. ناوبراو لە ساڵی ١٨٠٦ی میلادی لە شاری هەولێر لەدایکبووە، هاوسەرەکەی ناوی زەهراخان بووە و ناوی سێ لە منداڵەکانیشی دیارن کە محەمەد محیەدین، مستەفا سەفوەت، هەروەها عەبدوڵلا بوون. دوو لە منداڵەکانی شاعیر، زانا و سۆفی بوون. محەمەد محیەدین لە هەولێر هاتۆتە دنیاوە، مستەفای کوڕە گچکەیشی لە ١٨٦٦/١٢/٣ لە گەڕەکی حاجی غازی لە شاری ئورفا لەدایکبووە و لە ١٩٥٠/١٠/٢٧ کۆچی دوایی کردووە.

لە کتێبی (حجة الذاكرين)دا باس لەوە دەکات کە شێخ عەبدولڕەحمانی خالصی تاڵەبانی فەرمانی پێ کردووە کە وەک خەلیفەی ئەو بچێتە ئورفا، بەڵام بەتەواوی دیارنییە لە کام ساڵ چۆتە ئەوێ، بەگوێرەی یەکێک لە دەستخەتەکانی مەزەندەی ئەوە دەکرێ کە لە ساڵی ١٨٤٨ەوە چووبێتە ئورفا.

شێخ عەبدولقادری ئەربیلی لای شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانی تەسەووفی وەرگرتووە و بۆتە یەکێک لە گەورەترین خەلیفەکانی، لەپاڵ ئیجازەی تەریقەتی قادری، ئیجازەی تەریقەتی خەڵوەتی و نەقشبەندیشی هەبووە. لە ساڵی ١٣١٥ی کۆچی بەرامبەر ١٨٩٧ی میلادی لە ئورفا کۆچی دوایی کردووە و لە تەکییەی خەڵوەتی نێژراوە. لەسەر گۆڕەکەی نووسراوە: هذا ضريح العارف بربه سمى الغوث ابى محمد محى الدين السيد السند الشيخ عبد القادر ابن شريف محمد محى الدين الصديقى الحسينى، توفى عن احدى وتسعين سنة رحمه الله الرحمن فى شهر رمضان سنة ١٣١٥. فاتحة.

هەشت بەرهەمی لە دوای خۆی جێهێشتووە، لەوانە:

١. الدر المعتبرة فى شرح الآيات الثمانية العشرة من مقدمة المثنوى الشريف (شرۆڤەی هەژدە بەیتی سەرەتای مەسنەوییە)

٢. الالهامات الالهية فى معرفة الحقيقة الانسانية (دەستنووس)

٣. حديقة الازهار فى الحكمة والاسرار (دەستنووس)

٤. حجة الذاكرين فى رد على المنكرين: (چاپکراو)

٥. مرآت الشهود فى بيان وحدة الوجود (دەستنووس)

٦-شرح كلمات الفارسية من اللمعات العراقية (دەستنووس)
٧-طريقة الرحمانية فى الرجوع والوصول لحضرة العلية (دەستنووس)
٨-تفريح الخاطر فى مناقب عبد القادر. (چاپكراو)(١)

ئەگەرچی ئەو دوو کتێبەی سەرەوە تەنیا ئەو هەشت بەرهەمەیان دیاریکردووە، لەبەرئەوەی بەشێک لە دەستخەتەکان چەند کتێبێکیان تێدایە بۆیە هەموو بەرهەمەکانیان نەدیوە. چەند بەرهەمێکی تری هەن. لە کتێبخانەی فاکەڵتیی ئیلاهییاتی زانکۆی ئەستەنبوڵ دوو دەستخەتیمان دۆزینەوە، کە یەکێکیان مەجمووعەیەکە و لە چەند دەستخەتێک پێکهاتووە. بابەتی نووسراوەکانیشی زیاتر لە دەوری تەسەووف و شەرحکردنی چەند بەیتێکی شیعری شێخ عەبدولڕەحمانی خالص و زانستی کەلامدا خۆی دەبینێتەوە.

بەرهەمەکانی:

١. الطريقة الرحمانية فى الرجوع والوصول الى الحضرة العلية:

ئەم ڕیسالەیە وەک خۆی لە پێشەکییەکەیدا ئاماژەی بۆ کردووە لە ساڵی ١٢٦٥ی کۆچی نووسیویەتی و لە پێشەکییەک و بابێک و خاتیمەیەک پێکهاتووە و باسی ڕەوشت و سلووکی پەیڕەوانی ڕێبازی قادرییە. لە پێشەکییەکەدا باسی تەوبە و مەرجەکانی و پلەوپایە و جۆرەکانی کردووە. لە بابەکەشدا کە بەناوی (السلوك والرجوع الى الحضرة العلية)ە و لە چەند فەصلێک پێکدێ و تێیدا زۆر بەوردی باسی لەخۆدارنین لە خەسڵەتە خراپەکان دەکات. لە خاتیمەشدا بەناوی (السير عن الله وبيان تنزلات اللطيفة الانسانية)یە کۆمەڵێک ئامۆژگاریی لەخۆگرتووە.

ڕیسالەکە ٢٤ لاپەڕەیە و لە هەر لاپەڕەیەکدا پازدە دێر نووسین هەیە.

٢. النفس الرحمانية فى مراتب الحقيقة الانسانية:

ئەم ڕیسالەیە وەک خۆی نووسیویەتی بەکاریگەریی زۆری هیممەتی بەرز و فەیزی شێخ عەبدولڕەحمانی تاڵەبانی لە ساڵی ١٢٦٩ی کۆچی نووسیویەتی. کتێبەکە ٢٥ لاپەڕەیە و لە هەر لاپەڕەیەک ٢٥ دێر نووسین هەیە و لە دوای پێشەکی لە دوو باب پێکدێت، لەوانە:

الباب الاول: فى تنزلات السر الربانى وحقيقة الانسانى.

الباب الثانى: فى بيان الترقى على الدرجات ووصول النقطة الاخيرة الى اقصى الغايات ليتم القوس العروجى بذلك السير والسلوك، حتى يصل السالك الى ملك الملوك.

٣. الهامات الرحمانية فى معرفة حقيقة الانسانية

ئەم ڕیسالە بچوکە حەوت لاپەڕەیە و وەک خۆی لە پێشەکییەکەیدا باسی دەکات(كنت فى ثانى عقد الثامن من ثالث عشر الالف الثانى من هجرة صاحب السبع المثانى فى شهر ذى القعدة) کە لەو ساڵەدا ئەم ڕیسالەیەی نووسیوە و ئاماژەشی بەوە داوە کە هەموو

ژیانی خۆی لە لە تەکییەی حەزرەتی شێخ عەبدولڕەحمان تاڵەبانی بەسەربردووە و ئەم ڕیسالەیەشی شەرحی فەرموودەی (من عرف نفسه فقد عرف ربه)یە.

٤. مرآت الشهود فی بیان وحدة الوجود

ئەم ڕیسالەیە چواردە لاپەڕەیە و تێیدا نووسەر لە پێشەکییەکەدا باس لەوە دەکات کە ئەو کاتەی لە ساڵی ١٢٨٨ی کۆچی لە سەردەمی سوڵتان عەبدولعەزیز سەردانی ئەستەنبوڵی کردووە و بینیویەتی کە خەڵکێکی زۆر سەر بە تەریقەتەکانە و سەری زمان و بنی زمانیان ئەهلی حەقە، بەڵام جیاوازی لە نێوان حەق و باتڵدا ناکەن و هەمیشە باسی وەحدەتولوجود دەکەن، کەچی لە حەقیقەتی واتاکەی بێئاگان، بۆیە لە ڕێی محەمەد محیەدین مەحوی کوڕم داوایان کرد کە ڕیسالەیەک لەبارەی وەحدەتولوجود بنووسم، بۆیە ڕیسالەیەکم بە سێ بەش دانا و ئەو ناوەی سەرەوەم لێنا.

ئەم چوار ڕیسالەیەی سەرەوە لەگەڵ نوسخەیەک لە ڕیسالەی حدیقة الازهار لە دەستخەتێک دان بە ژمارە ٣٧٣١٦ لە کتێبخانەی فاکەڵتیی ئاداب لە زانکۆی ئەستەنبوڵ پارێزراون.

٥. حدیقة الازهار فی الحکمة والاسرار

ئەم بەرهەمەش لە زانستی تەسەووفدایە و پەیوەست کراوەتەوە بە زانستی کەلام، بەتایبەت لە حیکمەت و ئەسراردا و بۆچوونی جیاوازی زانایانی لەسەر باسکراوە لەگەڵ هێنانەوەی نموونەی شیعری مەولانای ڕۆمی و حافزی شیرازی. ئەم دەستخەتە یازدە لاپەڕەیە و هەر لاپەڕەیەک شازدە دێری نووسین تێدایە و محمد العمری الحزین لە ساڵی ١٢٦٠ نووسیویەتییەوە. دەسخەتەکە لە مەجموعەی دەستخەتەکەی تریش نووسراوە کە ناوی نووسەرەوەی پێوە نییە و پێدەچێ خەتی نووسەر خۆی بێت و لە هەر لاپەڕەیەکدا پازدە دێر نووسین هەیە و چواردە لاپەڕەیە.

٦. شیعرێکی دە بەندییە کە تەخمیسە لەسەر شیعری (وان کنت یاذا المن والجود مجرما)ی ئیمامی شافیعی نووسراوەتەوە و لە کۆتایی کتێبەکەدا سێ لاپەڕەی گرتووە و ئاماژەی بە ناوی خۆی داوە، بەڵام هەمان ئەو عەبدولقادر ئەربیلییە نییە:

فتخمیس نظم الشافعی محمد

لعبد خطیر ابن حاج محمد

محمد الاسم لیس ذاتی محمد

اناجی الیک انت ربی محمد

کۆتایی دەستخەتەکەش لە دوو لاپەڕەدا باسی ئاداب و دوعای چوونە سەر گۆڕی ئەولیایانی کردووە.

ئەم دەستخەتەش هەر لە کتێبخانەی فاکەڵتیی ئیلاهییاتی زانکۆی ئەستەنبوڵ بە ژمارە ٧٤٤٤ لە بەشی دەستخەتە عەرەبییەکان پارێزراوە.

بەرهەمی دیکەی ئەربیلی

شێخ عەبدولقادری ئەربیلی چەند بەرهەمێکی دیکەی هەیە، ئەگەرچی هەندێک سەرچاوە ئاماژەیان پێداوە، بەڵام ئێمە بە چاوی خۆمان نەماندیون، ئەوانیش بریتین لە:

١- آداب المريدين ونجاة المرشدين

٢- الدر المكنون فى معرفة سر المعصوم

٣- القواعد الجامعية فى طريقة الرافعية

٤- مجموعات الأشعار فى الرقائق والآثار

٥- مشكات الختام فى معرفة الامام

٦- الدر المعتبرة فى شرح ابيات الثمانية العشرة

٧- شرح صلاة المختصرة للشيخ الاكبر

٨- شرح اللمعات لفخر الدين العراقى(٢)

بە ئومێدی ئەوەی بەرهەمەکانی ئەم زانا هەولێرییە ساغ بکرێنەوە و ببنە خشتێک بۆ سەر دیواری گەورەی مێژووی زانایانمان.

پەراوێز و سەرچاوەکان

Cunbur, Müjgan (2002). «Abdülkadir Kemaleddin». Türk .Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi. C. I. Ankara: AKM Yay. 77

٢ زانیاریی لەبارەی کتێبە ونبووەکانی لەم تێزەی ماستەر وەرگیراوە:
ABDULKADĠR BĠN MUHYĠDDĠN EL–ERBĠLÎ HAYATI, ESERLERĠ VE TASAVVUFÎ GÖRÜġLERĠ, Mehmet TAġKANAT, Yüksek Lisans Tezi, ERCĠYES .ÜNĠVERSĠTESĠ, Kayseri 2014